

Sijapäätteiden syntyhistoriaa.

Suomalais-ugrilaisissa kielissä on lukuisia myöhäsyntyisiä sijapäätteitä, jotka ovat kehittyneet postpositioista. Eräät sijapäätteet taas ovat todennäköisesti saaneet alkunsa lähinnä johtimista.¹

Genetiivin päätte *n* (*n̄*), joka esiintyy itämerensuomessa, lapissa, mordvassa, tšeremississä ja samojedissa, on yleisesti käsitetty alkuperältään possessiivisen adjektiivin johtimeksi; on huomautettu sellaisista tapauksista kuin md. *keveñ* 'kiven; kivinen', tšer. *pun* 'puun; puinen' (ks. esim. WIEDEMANN Gr. d. Ersa-mordw. Spr. 17—8, 22, BUDENZ UA 270—2, SETÄLÄ ÄH 382—3, WIKLUND FUF 2 65 aliv., SZINNYEI Sprw.² 61).² Myöhemmin (1928) WIKLUND Festskrift Qvigstad 338—9 selittäessään, että genetiivi ja instruktiivi ovat sama kaasus, torjuu mainitun käsityksen. Samoin RAVILA Vir. 1933 351. Mutta v. 1941 ilmestyneessä ajatusrikkaassa, huomattavassa teoksessaan uralilaisten kielten monikonmerkeistä (FUF 27 74—) hän esittää perusteluja käsitykselle, että *n*-adjektiivin on vanhempi ja sekä genetiivi että instruktiivi ovat siitä kehittyneet. Myös se *n*, joka possessiivisuffikseissa ilmaisee omistetun monikollisuutta, kuulunee hänen mukaansa tähän yhteyteen. Vielä hänellä on selitys *n* adjektiivinjohtimen synnystä: se voi olla alkuaan pelkkä hiatuksen poistaja, joka on syntynyt vokaaliin päättyvän sanan loppuun seuraavan sanan alkaessa vokaalilla. Myös TOIVONEN FUF 28 18 katsoo mahdolliseksi, että *n*-päätteinen genetiivi ja instruktiivi ovat saman *n*-sijan ja -adjektiivin haarautumia ja että myös possessiivisuffikseissa esiintyvä omistetun moneutta ilmaiseva *n* on samaa alkuperää.

*

Mainitut *n* suffiksit, joiden historia voidaan hyvin käsittää Ravilan esittämällä tavalla, tarjoavat vertauskohtia eräille *i*, *j* suffikseille.

Jo WIKLUND FUF 2 65 alav. on tehnyt tärkeän johtopäätöksen todetessaan, että lapin mon. genetiivissä, joka päättyy *i*:hin, ei ole varsinaista sijapäätettä. Hän huomauttaa, että yks. genetiivi on oikeastaan *n*:llä johdettu possessiivinen adjektiivin ja mon. genetiivi voisi olla samanlainen *i*-johtiminen adjektiivin (vrt. unk. *királyi*, *istení* jne.). »Kuinka muiden lp.

¹ Seuraavassa on Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksessa viime helmik. 17 pnä pidetyn esitelmän pääosa. Prof. RAVILA (ks. ed. ss. 148—58) ja allekirj. ovat tulleet joissakin kohdissa samantapaiseen tulokseen toisistaan riippumatta.

² Tällaisen käsityksen muodostumista on voinut edistää se seikka, että meidän genetiiviamme vastaa esim. saksassa osaltaan possessiivinen adjektiivin. Käännöslainana tavataan vastaava adjektiivin suomessakin; esim. SETÄLÄ Suomen kielioppi Johd. puhuu kieltä määritellään *inhimillisistä puhe-elimistä*.

ja sm. monikon *i*-kaasusten sekä unk. possessiivisuffiksillisten monikollisten nominien (*házaim, házaid* jne.) muodostus on selitettävä, jos 'monikonvartalo' on possessiivinen adjektiivi, on minulle epäselvä, sanoo hän lopuksi.

RAVILA FUF 23 52—3 yhtyy Wiklundin ajatukseen, että lapin mon. genetiivi on alkuaan *i*-johtiminen adjektiivi (vrt. esim. sm. *karjoi-piha, aitoi-vieri*) mainiten, että tämä *i* on selitetty samaksi kuin deminutiivinen *i*. Myös suomen mon. *i* on adjektiivin johtimesta syntynyt. Unkarin possessiivisen deklinaaation mon. merkki *i* on sama kuin suomen ja lapin mon. merkki, mutta on ilmeisesti kehittynyt unkarissa erikseen; »se voi kuitenkin myös osoittaa, että adjektiivisella *i* suffiksilla on ollut monissa tapauksissa jo ammoisina aikoina jonkinlainen monikonmerkitys». FUF 27 86 — RAVILA käsittelee *i* suffikseja samaan tapaan. Hän huomauttaa, että *i*-kaasuksella on todennäköisesti ollut myös adverbaalisia funktioita: lp. mon. instruktiivi on samanasuinen kuin mon. genetiivi; sellaisten tšer. adverbien kuin *jala* 'jalan', *kiđä* 'kädellä' *a, ä* voi viitata *i*:hin.

Huomattavassa tutkimuksessaan »Zur Vorgeschichte des ung. Lativs» (FUF 28 9—19) TOIVONEN osoittaa adverbaalisen *i* suffiksin edustajia useista kielistä. Unkarista hän esittää latiivisen *i*:n, joka on esiintynyt sellaisissa partikkeleissa kuin *belé* 'sisään', *möge* 'taakse', *alá* 'alle' ja translatiivin päätteen *vé, vá* lopussa. Ostjakista hän yhdistää tähän eräiden adverbien loppu-*i*:n, esim. *йѳој* 'pois', *йѳѳ* 'kotiin; takaisin', *ѳѳ* 'eteenpäin'. Luotettavan lisämateriaalin puutteessa hän jättää ratkaisematta, onko vog. adverbeissa *ноѳѳѳ* 'myötävirtaa' ja *ноѳѳѳѳ* 'ylöspäin' latiivin *k*:n jäljessä ollut *i*. Permiläisistä kielistä hän mainitsee adverbiaali-nimisen sijan päätteeseen kuuluvan *j*:n (*a* ja *i* ovat eri aineksia), esim. votj. *kirja* 'aroa pitkin', *dirja* 'aikana, aikaan', syrj. (postpos.), *dirji, dirja* id., *pidji, pidđi, pidja* 'asemesta' (myös syrjI murteen komitatiivin päätteen osana). Kantalapin illatiivin oletetun **jen* päätteen *j*:n hän yhdistää po. unk. ja ostj. *i*:hin ja perm. kielten *j*:hin. Edelleen hän katsoo mahdolliseksi, että itämerensuomessa on tämän aineksen edustaja, nim. sellaisissa partikkeleissa kuin sm. *aiki, halki, läpi*, vatj. *läpi*, vir. *läbi*, liiv. *le'B*, joiden lopussa on vartalon loppuvokaalin kanssa yhteen sulautunut *i*, ja myös sellaisissa kuin vir. *edaja* (< **etä-jä-k*) 'eteenpäin', sm. *kotia* (< **koti-ja-k*), joissa TUNKELON mukaan piilee olinpaikkaa ilmaiseva *ja, jä* johdin. Loppupäätelmänä tekijä sanoo: »Ei siis liene aiheetonta otaksua, että jo suomalais-ugrilaisessa kantakielessä käytettiin *i* ainesta latiivin muodostamiseen ja että edellä esitetyt eri kielten tapaukset ovat tästä käytöstä periytyneet.» Sitten hän viittaa RAPOLAN käsitykseen, että sm. adverbbit *avoi* ja *ilmei* ovat alkuaan adjektiiveja, ja jatkaa: »Tähän nähden ja myös muuten nousee kysymys,

onko puheena oleva suomalais-ugrilaisen latiiivin *i lopuksi todella identtinen tunnetun suomalais-ugrilaisen adjektiivisuffiixin *i:n kanssa, johon RAVILA FUF XXVII 89 on yhdistänyt suomen ja lapin nominintaivutuksessa esiintyvän monikon *i*:n ja joka lapissa on mm. mon. genetiivin ainoa pääteaines.» Jos *n*-kaasus, *n*-adjektiivi ja mon. tunnus *n* (joista edellä on ollut puhe), ovat samaa alkuperää, »niin olisi *i*-latiiivin liittyminen *i*-adjektiiviin, joka siis ilmeisesti on kehittynyt mon. vartaloksi ja (lapissa) mon. genetiiviksi, sen kanssa täysin yhdenmukainen ilmiö». Myös sellaiset tšer. muodot kuin *jala*, *kidä* voivat edustaa samaa *i*-kaasusta, jonka esiintymistä latiiivina tekijä on tarkastellut. Hän katsoo kuitenkin perusteellisen valaisun olevan tarpeen, »ennenkuin tässä viimeksi käsiteltyjä mahdollisuuksia voidaan katsoa edes todennäköisiksi».

Puolestani luulisin, että sijapäätteen luonteisen, adverbaalisen *i*:n ja adjektiivinjohtimen *i*:n yhteenkuuluvuutta voidaan pitää hyvin todennäköisenä. Koetan valaista asiaa lähinnä permiläisten kielten perusteella. Niissä on muutamia *i*-loppuisia adverbeja, jotka on otettava huomioon tässä yhteydessä. Syrj. (Wichm.) U *ili*, P *ivi* 'kaukana; (P myös kauatse', V *ili vellin*, *munin* 'kauas kuljit, menit' (nom. Wied. *yl* 'etäisyys'); L I U *uli* 'matalalti, matalalta (es. lentää)', U *rakais uli lebe* 'varis lentää matalalta' (nom. *ul*); U *vili* 'korkealla (lentää)', U *kaga vili lebe* 'pikkulintu lentää korkealla' (nom. *vil*); S L U P *šeri*, V *šeri* 'kahtia' (nom. *šer* 'keskikohta'). Votj. (Wichm.) G *papa tekos uli lobiz* 'lintu lensi hyvin alhaalta (läheltä maata)' (nom. *ul*); G (SUSA 11, 151) *vili vellis šilles telles vo-žma* 'korkealla kulkevasta myrskytuulesta varjele!' (nom. *vil*); G *šori karinŋ*, M *šori karnŋ*, M U *šori karinŋ*, U *šori karinŋ* 'jakaa kahtia', (Munk.) S K *šori* 'kahtia (jakaa, leikata, halkaista jne.)' (nom. *šor* 'keskikohta'). Käsitellessään syrjäänin ja votjakin *ti*-päätteistä sijaa, johon vielä tulemme, WICHMANN mainitsee syrj. *ili* ja *vili* adverbit ja sanoo, että niissä oleva *i* on lokatiivin pääte. Ja siltähän näiden merkitysten 'kaukana' ja 'korkealla' mukaan näyttääkin. Varsinainen lokatiivin pääte ei *i* kuitenkaan ole. Useimmat merkitykset ovat prolatiivisia tai latiiivisia: 'korkealta, matalalta (lentää), kauatse, kauas'. Myös syrj. *šeri*, votj. *šori* 'kahtia' voidaan käsittää alkuaan prolatiiviseksi: 'keskikohdan kautta' (esim. leikata). Luultavasti sama *i* tavataan edelleen mm. syrj. sanassa (Wichm.) V S Petš L I U P *eni* 'nyt, nykyään' (vrt. *en-taj* 'äsken'), siis temporaalisessa adverbissa.

Äänteellisesti on perm. kielten *i* käsitettävä samoin kuin esim. syrj. pret. yks. 3. persoonassa, esim. *oli* 'hän eli' (~ sm. *eli*; sama muoto on votjakissa *uliz*, jossa on lisäksi yks. 3 p:n pääte). Varhaiskantapermissä on mainittunlaisissa tapauksissa varmaankin ollut *i*-loppuinen diftongi, mutta jo kantapermissä on diftongi muuttunut pelkäksi *i*:ksi. Kuten tiedetään, on

kantapermissä tapahtunut loppuvokaalin kato, johon tämä *i* ei siis ole ottanut osaa joko siitä syystä, ettei se katolain vaikuttaessa ollut vielä loppuvokaalina, tai analogisen palautuksen johdosta. Syrjäänin erikoiskehityksen aikana on lisäksi tapahtunut sananloppuisen *i* (*i*) vokaalin kato, lukuun ottamatta eräiden konsonanttiryhmien jälkeistä vokaalia (ks. kirj. SUST 65 274—), mutta po. adverbien samoin kuin myös preteritimuotojen *i* on säilynyt kadolta, siis analogisesti. Tämä on tietysti yhteydessä sen kanssa, että *i* oli funktion ilmaisemiseksi tarpeen, minkä vuoksi se palautettiin (ilmeisesti jo silloin, kun se absoluuttisessa sananlopussa alkoi heiketä).

Po. *i* tavataan perm. kielissä useankin pääteen osana, joihin viitataan tässä aivan lyhyesti. Hyvin laaja käytäntö on prolatiivilla l. Wichmannin käyttämien nimitysten mukaan transitiivilla ja prosekutiivilla. Transitiivin pääte on molemmissa kielissä *ti*. Votjakissa se on tavallinen, esim. *artšati* 'Arskin (kaupungin) kautta', *košakši* 'ikkunan kautta, ikkunasta (esim. heittää ulos)'. Syrjäänissä pääte on nomineissa harvinaisempi, esim. *berečti* 'rantaa pitkin', mutta partikkeleissa tavallinen, esim. *jšlli* 'ylitse', *berti* 'jälkeen, perästä'. Kuten WICHMANN FUF 16 158—9 on osoittanut, *t* on kaiketi vanha lokatiivin pääte. Siis prolatiivin merkitys näyttää perustuvan *i*:hin. Sen kaasuksen pääte, jota WICHMANN FUF 16 154—5 nimittää prosekutiiviksi, on syrjäänissä *ed*, P *et*, *et*, votjakissa *eti*, esim. syrj. *tujed*, P *tujet* 'tietä pitkin', *kied* 'käteen (tarttua), kädestä (ottaa kiinni)', votj. *vueti* 'vesitse', *teleti* 'metsää myöten' (ks. myös kirj. SUST 65 99—102). Kuten syrjP murteen *t:n* muljeeraus osoittaa, sen jäljessä on ollut *i*. Possessiivisuffiksien edellä tämä *i* onkin äänneläällisesti säilynyt, esim. *kerkučtim* 'taloni kautta'. Syrjäänissä on siis tapahtunut loppu-*e:n* kato, josta edellä oli puhe (täällä riitti funktion ilmaisemiseen *ed*, *et* pääte). On ilmeistä, että *i* on sama kuin transitiivin pääteen *i*; ja siitä siis riippuu prosekutiivin merkitys, joka on pääasiassa sama kuin transitiivin. Mikä aines sen edellä on, jääköön tässä pohtimatta. (Mahdotonta ei ole, että *ed*, *et*, *et* kuuluu samanasuisen nomininjohtimen yhteyteen. WICHMANN FUF 16 155 esittää, että se voisi olla sama kuin *nn* sm. adverbeissa *kunnek*, *sinnek*, jos *nn* on *nt:n* heikko aste; mutta tämä ei ole mahdollista, koska vepsässäkin on *n*: *kuna*, *sina*, ks. KETTUNEN LVHA § 177.) Luultavasti sama *i* (*j*) esiintyy vielä syrj. Udoran murteen komitatiivin pääteen osana possessiivisuffiksin edellä, esim. *meketi·e* 'minun kanssani', ja Ižman murteen karitiivin päätteessä samoin possessiivisuffiksin edellä, esim. *mę purtegeje* 'minun puukottani', *te purtegeid* 'sinun puukottasi' jne. Varmaankin sama aines tavataan myös adverbiaali-nimisen sijan päätteessä, josta jo edellä oli puhetta: votj. *ja*, syrj. *ji*, *ja*. Syrjäänissä tämä pääte esiintyy myös komitatiivin päätteessä Ižman murt. *kedja*, *kedji* ja Itä-

Permin murt. *ketja* sekä karitiivin päätteessä Ižman murt. *teĝja*, *teĝji* ja Itä-Permin murt. *teĝja*. Ilmeisesti adverbiaali-sijan päätte on ollut syrjäänissä ennen yleisemmässä käytännössä, koska se on noin joutunut myös toisten sijapäätteiden osaksi. Päätteen asu *ja* on vanhempi kuin *ji*; edellisenhän tavataan yksinomaisena votjakissa ja laajalti myös syrjäänissä. Päätteen *a* on käsittäakseni sama kuin eräissä partikkeleissa, esim. syrj. *kuža*, votj. *kuža* 'pitkin' ~ *kuž* 'pitkä' (ks. al.). Mutta entä *ji* päätteen *i*? Eiköhän se liene sama kuin tarkasteltavana oleva *i*. Päätte *ji* (jossa siis *j* ja *i* olisivat alkuaan sama aines) voi olla syntynyt *ja-* ja *i-*päätteisten muotojen kontaminaation tuloksena tai esim. sellaisten muotojen mukaan kuin *djrsá* ~ *djrsí* 'aikana', *ponda* ~ *pondi* 'tähten'.

Tulemme sitten kysymykseen adverbaalisen *i:n* suhteesta *i* nomininjohtimeen. Tämä johdin ei ole perm. kielissä tavallinen, mutta on siellä ollut epäilemättä vanhastaan käytännössä, samoin kuin sukukielissä aina samojedia myöten. Votj. *šori* merkitsee paitsi 'kahtia', Munkácsin mukaan myös 'keskimmäinen', esim. *šori pi* 'keskimmäinen poika'. Myös votj. *šoreti* merkitsee 'keskimmäinen', ja tässä on *eti* sama kuin ordinaalilukusanain suffiksi. Esim. *kuvinmeti* on 'kolmas' (~ sm. *kolmas*, *kolmante-*). Loppu-*i* on kaiketi lisäaines, sama adjektiivinen *i* kuin *šori* sanassa. Syrjäänistä olen merkinnyt adjektiivin *ili* 'kaukainen', esim. V *ili muĝ* 'kaukaiseen maahan'. Ylä-Vytšegdan murretta (sadusta) on *vili mu vile* 'yläpuoliseen maahan'. Nämä esimerkit riittäkööt. Ei ole syytä erottaa adjektiivejä *šori*, *ili*, *vili* samanasuisista adverbeista. Varmasti ikivanhan ilmaisutavan mukaisesti käytetään perm. kielissä useissa tapauksissa alkuperäistä nominatiivia l. perusmuotoa myös adverbina. Votj. (Munk., Wichm.) *ber* (~ sm. *perá*) merkitsee paitsi 'perä' myös 'myöhään'; (Munk.) *aš-vil* (*vil* 'yläosa' ~ sm. *ylä*) on 'ensimmäinen, aikaisempi', siis adjektiivi, mutta myös 'aikaisemmin, ensin, edeltä'. Syrj. (Wichm.) *ber* (~ votj. *ber*) esiintyy etupäässä adverbina merkityksessä 'takaisin, jälleen'; yhdyssanan *tala-dor* merkitys on 'tämä puoli' S ja L murteissa, mutta V murteesta on kirjattu sanonta *tala-dor lok* 'tule tälle puolelle!' (nom. *dor* 'sivu, puoli'). Tällaisia esimerkkejä voisi luetella paljon. Ei ole mitään aihetta olettaa, että *ber*, *vil*, *ber*, *dor* muotojen lopusta olisi kadonnut jokin päätte, joka selittäisi niiden adverbaalisen käytön. (Ks. myös FUCHS FUF 18 209—10.)

Kuten sanottu, adverbaalisten *i*-muotojen merkitys on useimmiten prolatiivinen, joskus latiivinen, jopa lokatiivinen ja temporaalinenkin. Tässä erilaisuudessa kuvastunee se seikka, että muodot ovat alkuaan adjektiiveja, joiden *i* on ilmaissut vain johonkin kuuluvuutta. Verbit, joita *i*-muodot ovat määränneet, ovat vaikuttaneet niiden merkitykseen. Liikuntaa merkitsevien verbien yhteydessä verbit olivat prolatiivin tai

latiivin luonteisia, ja tällaisista yhteyksistä ne saivat päämerkityksensä. Sen mukaan, mitä edellä totesimme *i*:n esiintymisestä (varsinkin yhdysperäisten päätteiden osana), on varmaa, että *i*-muotoja on käytetty adverbaalisesti ainakin jo varhaiskantapermissä. Itämerensuomen *i*-, *i*-loppuiset partikkelit (esim. sm. *auki*, *halki*, *ilmi*, *irti*, *läpi*) eivät myöskään ole merkitykseltään erikoisen rajoitettuja; usein ne ilmaisevat tilaa, jossa jokin on tai johon jokin tulee (ks. GENETZ Suomen partikkelimuodot 64—, 172—). Tämäkään ei siis näytä viittaavan mihinkään määrättyyn kausukseen, vaan pikemminkin vanhaan adjektiiviin, vaikka *i*-muotojen adverbaalinen käyttö on yleensä peräisin tietysti ainakin kantasuomesta.¹ Niinkuin on esitetty, lapin mon. instruktiivi, samoin kuin mon. genetiivi, palautuu todennäköisesti *i*-adjektiiviin. Mitä lapin illatiiviin tulee, niin sen päätteessä on *n* ilmaissut latiivia, niin että jos sen edellä onkin ollut *j*, ei sen funktion ole tarvinnut olla juuri latiivinen². Sellaiset tšer. muodot kuin *jala*, *kidä* ovat instrumentaaleja. Vain unkarin ja ostjakin *i*-adverbit ovat selviä latiiveja. Vaikka tosin rinnakkaisen kehityksen mahdollisuus on otettava huomioon — tätä periaatteellista seikkaa on LAURI KETTUNEN korostanut —, lienee katsottava todennäköiseksi, että *i*-adjektiiveja on käytetty adverbaalisesti jo sgr. kantakielessä.

Tässä yhteydessä on ehkä syytä huomauttaa, että eri sgr. kielistä tunnetaan tapauksia, joissa sijamuoto esiintyy attribuuttina tai muuten nominin tapaan (esim. mordvasta ks. WIEDEMANN Gr. d. Ersa-mordw. Spr. § 17; perm. kielistä FUCHS KSz. 13 85—; suomesta mainitsen esimerkit *alasmäki*, *ylösmäki*, *Alastalo*, *Ylöstalo*, joiden attribuutteina toimivat alkuosat ovat samat kuin vanhat latiiviset adverbit *alas*, *ylös*). Tällaisen käytön ei siis tarvitse merkitä sitä, että kyseinen sijamuoto aina olisi alkuaan johdannainen. Mutta kun mennään ajassa kyllin kauas taapäin, niin tullaan aikaan, jolloin verbin finiittimuodotkin olivat verbaalinomineita, ja tällaista määrittäessään muoto oli siis adnominaalinen (ks. RAVILA FUF 27 82). Useiden sgr. verbinmuotojen nominin-luonne on vielä selvästi

¹ On syytä viitata GENETZIN käsitykseen (mt. 172). Hänen mukaansa loppu-*i* on, päättäen sellaisista tapauksista kuin *avoi*, *ilmei*, se nominien johtopääte, joka tavaetaan esim. vanhan kirjakielen ja muutamien murteiden sanoissa *isoi*, *korvoi*; mutta toisissa tapauksissa hänen »tekisi mieli pitää tuota *i*:tä vain *e*:n muunnoksena». Kun *i*:n jäljessä ei yleensä ole sijapäätettä, niin hän käsittää po. sanat adjektiiveiksi, joita olemista ja tulemista tai saattamista ilmaisevien verbien kanssa on käytetty yleensä nominatiivissa. RAPOLA *i*-lopp. dift. 86—8 ei hyväksy Genetzin käsitystä, että sm. *avoi* ja *ilmei* kuuluvat *ani*, *auki*, *halki* jne. adverbien yhteyteen, vaan selittää, että ne ovat irtaantuneet sellaisista yhdyssanoista kuin *avopää* (< *avoi*pää).

² Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksessa viime maalisk. 3 p:nä pitämässään esitelmässä BJÖRN COLLINDER selitti, että lapin illatiivin *i* on myöhäsyntyinen.

osoitettavissa. Voidaanpa katsoa, että johtimilla ja sijapäätteillä ei ole periaatteellista eroa, kuten WIKLUND Festskrift Qvigstad 335 on lausunut.

Mitä *i*-deminutiiveihin tulee, niin luulen, että nekin kuuluvat *i*-adjektiivien yhteyteen. WICHMANN on luennoillaan erottanut ne toisistaan, ja tähän käsitykseen on RAPOLA *i*-lopp. dift. 85, FUF 21 Anz. 56—7 yhtynyt, huomauttaen semologisista vaikeuksista, joita esiintyy pidettäessä deminutiivista *i*:tä vanhempana ja adjektiivista *i*:tä siitä kehittyneenä. Mutta kuinka olisi, jos oletetaan päinvastaista? Suomessa käytetään adjektiivia *tapainen* esim. seuraavasti: (Lönnr.) *kirkontapainen* 'tillstymelse till kyrka'. Samaan tapaan on voitu käyttää *i*-adjektiivia: sillä olisi ilmaistu kantasanan kaltaista, mutta pienempää. Myös *i*-deminutiivit ovat tietysti hyvin vanhoja, koska niitä tavataan useissa kielissä.

Huomautan vielä, että *i* johtopäätteen alkuperästä voidaan esittää samanlainen selityskoe kuin *n*:stä. Esim. yhdyssanain *aitovieri*, *lehmikarja* merkitys on oikeastaan sama kuin *aitavieri*, *lehmäkarja*, joiden alkuosat eivät ole *i*-adjektiiveja. Alkuaankaan ei *i*:llä ole ollut merkitystehtävää, jos se on syntynyt estämään hiatusta niissä tapauksissa, joissa edellinen sana päättyi vokaaliin ja seuraava alkoi vokaalilla, ja on sitten yleistynyt muihinkin asemiin. Hiatusta estävä *j*, *i* tunnetaan eri kielistä.

*

On luonnollista, että johtimista kehittyneitä sijapäätteitä voidaan osoittaa useitakin. Viittaan tässä lyhyesti vain eräisiin mahdollisuuksiin.

Edellä mainitsin, että votj. ja syrj. adverbiaali-nimisen sijan *ja* päätteen *a* on käsittäkseni sama kuin se *a*, joka tavataan esim. sanassa votj. *kuša*, syrj. *kuša* 'pitkin' (~ *kuš* 'pitkä'). Tämä päte esiintyy myös esim. syrj. adverbeissa *bera* 'jälleen, uudestaan', *so dŭra* 'niin kauan', *luna* 'päivällä'. Tämä perm. *a* voi olla ikivanhan *ka päätteen jatkaja. Lähinnä tarjoutuu verrattavaksi mordvan prolatiivin päte *va*, *ga*, *ka*, esim. *kijava* 'tietä pitkin', *šobdava* 'aamulla'. Vastaava päte tavataan esim. seuraavissa lapin muodoissa: L *v̄rrēk* 'vuorta pitkin', N *dei'kē* 'tänne' *bæi'væg* 'päivällä', *ik'ko* 'yöllä' (ks. WIKLUND Festskrift Qvigstad 344—5, COLLINDER Jukag. 21). OTTO DONNER SUST 71 60 vertaa samojedin koaffiksia *ka*, joka esiintyy sekä lokatiivin että ablatiivin päätteen edellä, mordvan mainittuun prolatiivin päätteeseen, SETÄLÄ SUSA 30, 23 taas sm. *ka*, *ga* ainekseen esim. muodoissa *muukalainen*, *sikäläinen*, *muualla*, *sikäli*. COLLINDER mp. sanoo, että molemmat otaksumat ovat houkuttelevia eivätkä puhune toisiaan vastaan. OJANSUU Pron. 9 yhdistää mainitun ims. *ka* johtimen mordvan prolatiivin päätteeseen. Yrittämättä tässä syventyä kysymykseen huomautan, että mainitut votj., syrj., md., lp., sm. ja sam. muotoainekset

voitaneen yhdistää olettamalla vanhaa johdinta *ka, jota jo ammoisista ajoista on käytetty myös adverbaalisesti. Alkuaan sama johdin olisi kai esim. sellaisissa tapauksissa kuin syrjP *tšeri-gada*, sm. *kajava*, lpK *kōjeg* 'Möwe' jne. (ks. siitä LEHTISALO SUST 72 334—). Samaan yhteyteen saattanee kuulua myös sgr. lat. *k (vrt. BUDENZ UA 378, OJANSUU mp., TOIVONEN FUF 28 16).

*

Vanhan ja varmasti oikean käsityksen mukaan on se *l*, joka esiintyy ims. ulkoisten paikallissijain ja eräiden tšer. ja perm. kielten sijain päätteisissä, sama aines kuin se johdin, joka tavataan esim. sm. *etelä*, *takala* sanoissa. On selitetty, että *l* on käsitetty sijapäätteeseen kuuluvaksi joissakin paikkaa merkitsevissä sanoissa, joissa *ln* jäljessä oli olo-, ero- tai tulosijan päätte (ks. esim. SUST 65 199). Mordvassa ja lapissa nuo *l*-sijat eivät kuulu deklinaatioon; ja mm. tämän perusteella on selitetty, että *l*-sijat ovat muodostuneet erikseen kantasuomessa, kantatšeremississä ja kantapermissä. Tällainen kolmella taholla tapahtunut samanlaisiin tuloksiin johtanut kehitys olisi tietysti aivan uskomatonta, ellei olisi ollut yhteistä pohjaa. Täksi on esitetty eräät paikkaa merkitsevät adverbit, joissa tavataan *l* ja sen jäljessä tavallisesti jokin sijapäätte. Niitä tavataan myös lapissa ja mordvassa, esim. lp. *māṅṅel* 'takana', *māṅṅeld* 'takaa', *māṅṅelii* 'taakse', md. *udalo* 'takana', *udaldo* 'takaa', *udalon* 'taakse', *udalga* 'taitse'. (Ks. RAVILA FUF 23 43—5.)

Tahtoisin esittää kysymyksen, eikö ole syytä olettaa *la* (*l*) aineksen esiintyneen sijapäätteen luonteisena yksinäänkin. Ravila mp. on esittänyt, että sellaisissa lapin muodoissa kuin *māṅṅel l* ei voi palautua *ln*:ään ja että kolmannessa tavussa on ollut *a*, kuten toisen tavun *e* osoittaa. »En osaa varmasti ratkaista, onko tätä vokaalia seurannut konsonantti», sanoo hän sitten. PAASONEN SUSA 30₂₂ 4 on selittänyt, että *lo* esim. md. *udalo* muodossa vastaa sm. adessiivin *lla* päätettä, mutta Ravila huomauttaa, että se ei voi olla varmaa. Po. md. adverbisiin voidaan verrata esim. seuraavia md. muotoja: (Paas.) *alo* 'alhaalla', *aldo* 'alhaalta', *alon* 'alas', *alga* 'alitse'. Mutta tämän sanan nominatiivi on *al* 'das Untere, unten Befindliche', jossa ei siis ole loppuvokaalia. BUDENZ NyK 13 34 sanoo nominatiivin ja lokatiivin eron viittaavan siihen, että lokatiivilla on aikaisemmin ollut päätte, nim. *na*, *nä* (ks. myös PAASONEN mp.). COLLINDER mt. 25—6 myöntää Budenzin ajatuksen päätteestä perustelluksi, mutta epäilee, onko se ollut *na*, *nä*. Mordvan suhteen on siis äänteellinen vaikeus olettaessa, että esim. *alo* muodossa ja vastaavasti myös esim. *udalo* muodossa ei ole ollut varsinaista lokatiivin päätettä. Saattaisiko arvella, että nominatiiv-

vista olisi loppuvokaali kadonnut, mutta lokatiivina esiintyvään muotoon, joka alkuaan olisi sama kuin nominatiivi, se olisi palautettu, koska se oli tarpeen funktion ilmaisemiseksi? Jätän kysymyksen mordvan muodosta avoimeksi. Mutta pidän luultavana, että lp. *māṅṅel* sisältää vain **la* aineksen.

Jos oletamme, että *la*-muotoja (vaikkakin verrattain harvoja) on käytetty adverbaalisesti jo ns. suom.-perm. aikana, niin on entistä helpompi käsittää myös sellaisten yhdysperäisten sijapäätteiden syntyminen, joissa *l* on alkuosana. *la*-muotojen merkitys ei olisi aluksi ollut erikoisen määrätty (*la* johdin olisi alkuaan ilmaissut ehkä johonkin kuuluvuutta samaan tapaan kuin *l*), ja sentähden olisi eri funktioiden ilmaisemiseksi ollut tarpeen toisten päätteiden liittäminen siihen.

Niillä ugr. kielten muodoilla, joiden *l* käsitetään sgr. abl. **t* (**δ*) päätteiden edustajaksi, on monenlaisia funktioita. Esim. SZINNYEI Sprw.² 57 mainitsee unkarista ablatiivin (esim. *alól* 'alta'), lokatiivin (*alul* 'alla'), essiivin ja faktiivin (*vendégül* 'vieraana, vieraaksi') sekä modaalin (*jól* 'hyvin'), vogulista ablatiivin (*numl* 'ylhäältä'), komitatiivin (*āmpəl* 'koiran kanssa'), instrumentaalín (*näləl* 'nuolella') ja modaalín (*tí ural* 'tällä tavalla'). Tuntuu oudolta, että kaikki merkitykset palautuisivat nimenomaan ablatiiviin. Jos tässä kuitenkin todella on sama pääte kuin vanhan ablatiivin **ta* (**da*), niin perustuisiko merkityksen moninaisuus osittain siihen, että tässäkin on vanhasta johtimesta kysymys (? = **ta*, **da*, esim. sm. *valkea*, lpN *vielgad*, md. *valdo*, *valdä* jne., ks. SUST 65 94—5)? Vai olisiko myös **la* otettava huomioon?

*

GENETZ Suomen partikkelimuodot 167— esittää, että ims. ja md. translatiivin pääte on syntynyt *ks* johtimesta. Esim. transl. *aidaksi*, possessiivisuffiksin edellä *aidakse-*, olisi identtinen johdannaisen *aidas*, *aidakse-* kanssa. Hän sanoo, ettei translatiivi ole alkuaan ollut lokaalinen tulosija; sen »päätteen paikallisesta merkityksestä ei ole mordvassa, ei liivissä, virossa eikä vatjassa jälkeäkään». »Mutta onkohan tämä sija edes predikatiivisena ollessaan käsitettävä varsinaiseksi tulosijaksi? Tähän vastaavat taas mordva, liivi ja viro yksin suin: ei, vaan *-ks* päätteellä on yhtä hyvin essiivin kuin faktiivin merkitys. Ja tähän kaksinaisuuteen saamme tyydyttävän selityksen, jos ajattelemme, että *-ks*-päätteiset muodot ovat oikeastaan j o h d a n n a i s i a ja nimittävät esineitä, jotka ovat aiotut tai sopivat siksi, minkä kantasanat ilmoittavat», selittää Genetz. Hänen ajatuksensa ei ole saanut kannatusta. Yleisestihan pidetään translatiivin päätettä kahden latiivin päätteen *k:n* ja *s:n* yhtymänä. Mutta

vaikka käsittäisikin sellaiset partikkelit kuin *luoksi*, *taaksi* näin (Genetz näkee niissä essiivin analogian vaikutusta), niin ajatus, jonka mukaan translatiivi on alkuaan yleensä **ks3*-johdannainen, on minusta hyvin houkutteleva. Huomattava on, että tämä johtopäätö tavataan kaikissa sgr. kielissä (ks. kirj. SUST 65 320).

T. E. Uotila.

Zur Entstehung der Kasusendungen. (S. 327.)

T. E. UOTILA.

Verf. behandelt einige aus Ableitungssuffixen entstandene Kasusendungen der finnisch-ugrischen Sprachen.

Er deutet zuerst auf die Endung des Genetivs *n* hin, die allgemein als aus einem (possessiven) Adjektivsuffix entstanden aufgefasst und auch als identisch mit der

Instrumentalendung *n* und mit dem Pluralmerkmal *n* in den Possessivsuffixen mit Recht erklärt worden ist.

Die Funktionen dieses *n* lassen sich mit denen des *i*, *z* vergleichen. Schon WIKLUND FUF 2 65 Fussnote bemerkt, dass der Genetiv Plur. auf *i* im Lp. ursprünglich ein possessives Adjektiv sein könnte. RAVILA FUF 23 52 f., 27 86 — stimmt ihm bei und vergleicht das plur. *i* im Lp. und Fi. mit dem *i* z.B. in fi. *karjoi-piha*, *aitoi-vieri*. Das *i* in der ung. Possessivdeklination würde zu dem fi. und lp. plur. *i* gehören, aber die spezielle Anwendung des *i* im Ung. habe sich während der Sonderentwicklung dieser Sprache herausgebildet, wie im Fi. und Lp. Der *z*-Kasus habe wahrscheinlich auch adverbiale Funktionen gehabt: der Instruktiv Plur. im Lp. zeigt ja die gleiche Gestalt wie der Genetiv Plur.; und das *a*, *ä*, z.B. in tscher. *jala* 'zu Fuss', *kidä* 'mit der Hand' könnte auf *z hindeuten. TOIVONEN FUF 28 9—19 führt adverbiale Funktionen des *z* aus mehreren Sprachen an: aus dem Ung. (*z z.B. in *bele* 'hinein'), Ostj. (z.B. *töyöj* 'weg; hiaaus'), Perm. (*j* in der Endung des Kasus Adverbialis *ja*, *ji*, z.B. wotj. *kärja* 'über die Steppe hin', syrj. *därji*, *därja* 'zur Zeit, während', und in der syrj. Komitativendung), Lp. (*j* in der urlp. Illativendung *jen), Ostseefi. (*z z.B. in fi. *auki*, *läpi*). Schon in der fiugr. Ursprache dürfte ein *z*-Element zur Bildung des Lativs gebraucht worden sein. Dieses *z* wäre möglicherweise identisch mit dem Adjektivsuffix *z* und mit dem plur. *i*.

Verf. hält die Identität des adverbialen *z* und des Adjektivsuffixes *z* für sehr wahrscheinlich. Aus den perm. Sprachen sind hier einige Adverbien auf *z* zu beachten: syrj. *ili*, *ivi* 'weit, in der Ferne, weit (vorbei)', *uli* 'niedrig (z.B. fliegen)', *oili* 'hoch, in der Höhe (fliegen)', *šeri* 'zur Hälfte, in zwei Hälften', *eni* 'jetzt, heute', wotj. *uli* 'niedrig (fliegen)', *oili* 'hoch (in den Lüften gehen, v. Wind)', *šori* 'entzwei (teilen, schneiden, spalten usw.)'. Lautlich ist dieses *z* ähnlich aufzufassen wie das *i* z.B. im syrj. *oli* 'er lebte' (~ fi. *eli*). Dasselbe *z* wie in den erwähnten Adverbien begegnet in mehreren Kasus (im Prolativ usw.). Das adjektivische *z* liegt z.B. im syrj. *ili* 'fern', *oili* 'ober', wotj. *šori* 'der mittlere' vor. Es gibt keinen Grund, diese Adjektive von den gleichlautenden Adverbien zu trennen. In den perm. (wie auch in anderen fiugr.) Sprachen werden ja einige Grundformen (Nominative) in einigen alten Ausdrücken auch jetzt als Adverbien gebraucht. Die adverbialen Funktionen der *z*-Formen sind verschiedenartig. Die perm. Formen haben meistens die Bedeutung des Prolativs, aber auch des Lativs, Lokativs und Temporals. Die ostseefi. Partikeln (*auki*, *läpi* usw.) bezeichnen den Zustand, in dem sich etwas befindet oder in den etwas kommt. Die lp. und tscher. Formen sind Instrumentale, die ung. und ostj. Formen Lative. Die verschiedenen Funktionen rühren von den Zusammenhängen mit den Verben her. Z.B. der Prolativ und Lativ beruhen auf Verben, die eine Bewegung bedeuten. Es ist wahrscheinlich, dass *z*-Adjektive schon in der fiugr. Ursprache adverbial gebraucht worden sind, obgleich auch die Möglichkeit einer parallelen Entwicklung in verschiedenen Sprachen in Betracht zu ziehen ist. Auch die *z*-Diminutiva haben sich aus den *z*-Adjektiven entwickelt; vgl. z.B. fi. (Lönnr.) *kirköntapainen* 'tillstymmelse till kyrkä' (eine schlechte, kleine Kirche; *tapainen* 'artig'). Das Derivationssuffix *z* hat in Fällen wie fi. *aitovieri*, *lehmikarja* eigentlich keine besondere Bedeutung (vgl. *aitavieri*, *lehmäkarja*), und so kann es sich auch ursprünglich verhalten haben, falls *z* als Hiatusstiler nach einem auslautenden Vokal und vor einem anlautenden Vokal entstanden ist.

Natürlich kann man viele aus Ableitungssuffixen entstandene Kasusendungen nachweisen. Verf. weist nur auf einige Möglichkeiten hin.

Das *a* in syrj. *kuža* 'längs, entlang', wotj. *kuža* id., syrj. *bera* 'wieder', *luna* 'am Tage', in der Endung des syrj. und wotj. Kasus Adverbialis *ja* usw. wird vom Verf. auf eine alte Endung *ka (*ya*) zurückgeführt: vgl. die Prolativendung *va*, *ga*, *ka* im Md., z.B. *kijava* 'längs dem Weg', *šobdava* 'am Morgen'; lp. *k*, *g* usw., z.B. *värrek* 'den Berg entlang', *bæi'ö'g* 'am Tage'. Zu vergleichen weiter das sam. Koaffix *ka* im Ablativ und Lokativ zwischen dem Wortstamm und der Kasusendung. Ebenso fi. *ka*, *ya in *muukalainen*, *sikäläinen*, *muualla*, *sikäli*. Es wäre ein altes Derivationssuffix voraussetzen, das schon früh auch adverbial gebraucht worden ist. Dasselbe Suffix haben wir vielleicht auch in Fällen wie syrj. *šeri-gadä*, fi. *kajava*, lp. *käjeg* 'Möwe' usw.

Nach einer alten, offenbar richtigen Auffassung ist das *l*, das als erster Teil in den Endungen einiger Kasus in den ostseefi. und perm. Sprachen und im Tscher.

auftritt, identisch mit dem Derivationsuffix *la*, *lä* z.B. in fi. *takala*, *etelä*. Das *l* wäre in einigen Ableitungen, die in den Lokalkasus vorkamen, als zu der Kasusendung gehörig aufgefasst, und somit wären neue Kasusendungen abstrahiert worden. Nach Verf. wäre es natürlicher anzunehmen, dass die **la*-Ableitungen schon während der sog. fi.-perm. Periode adverbial gebraucht worden und die neuen Kasus auf dieser Basis entstanden sind. Die Funktion der **la*-Formen wäre zuerst nicht besonders bestimmt gewesen, und auch darum wären die weiteren Endungen für verschiedene Funktionen vonnöten gewesen. Es ist möglich, dass Formen wie lp. *māṇṇel* 'hinten', md. *udalo* id. nur **la* enthalten.

Die ugr. Formen mit *t*, das als Vertreter der fiugr. Ablativendung **t* (δ) aufgefasst wird, haben mehrere Funktionen. So begegnet im Ung. Abl. (z.B. *alól* 'unter . . . weg'), Lok. (*alul* 'unten; unterhalb, unter'), Ess. und Fakt. (*vendégül* 'als Gast, zu Gaste'), Mod. (*jól* 'gut'), im Wog. Abl. (*numl* 'von oben'), Komit. (*āmpəl* 'mit dem Hunde'), Instrum. (*hālál* 'mit dem Pfeile'), Mod. (*ti ūrəl* 'auf diese Weise'). Verf. meint, dass nicht alle Bedeutungen auf die des Ablativs zurückzuführen sind. Falls es sich nur um ein Suffix handelt, das identisch mit der alten Ablativendung **ta* ist, könnten die verschiedenen Bedeutungen vielleicht als aus den Zusammenhängen der **ta*-Ableitungen (vgl. z.B. fi. *valkea*, lp. *vielgad*, md. *valdo*, *valda* usw.) mit den Verben entstanden aufgefasst werden. Oder wäre **la* in Betracht zu ziehen?

Die Translativendung fi. *kse*, md. *ks* wird allgemein als eine Zusammensetzung der Lativendungen *k* und *s* aufgefasst. GENETZ Suomen partikkelimuodot 167— will aber nachweisen, dass die fi.-md. Translativendung identisch mit dem gleichlautenden Ableitungssuffix ist (von einer lokalen Bedeutung gibt es im Md., Liv., Est. und Wot. keine Spur), und nach Verf. verdient diese Ansicht Beachtung.